

טבת התשס"ח

בס"ד

'לידתו מחדש' של משה

לפרשת שמות

לסיפורנו נועד אפוא תפקיד כפול:

מחד זהו 'סיפור הולדתו של משה' - האישיות המרכזית בתורה מכאן ועד לסיימו של ספר דברים;

מאידך נועד הסיפור הזה להשיב על כמה שאלות שנתעוררו בלבנו בסוף הסיפור הקודם:

- עד כמה נתממשה גזרת פרעה שסופר עליה בסיומו של הסיפור הקודם?
- האם נתקיימה על ידי העם המצרי?
- האם הצליחה גזרה זו להשפיע על ריבוי של עם בני ישראל?

סיפורנו ודאי לא ללמד על עצמו בלבד יצא, אלא ללמד על המצב בעם ישראל בכללו.

ממהלכו של הסיפור ניתן להסיק כי גזרת פרעה אכן נתקיימה, שאם לא כן לא הייתה בת לוי צריכה להצפין את בנה.

מאידך ניתן ללמוד מסיפורנו כי בני ישראל לא הפסיקו להוליד ילדים בגלל הגזרה הזו: הנה איש מבית לוי לוקח את בת לוי והאישה הרה ויולדת;

בנות שנולדו - הרי לא נכללו בגזרת פרעה, ואילו כאשר נולדו בנים, ניסו הוריהם להסתירם בדרכים שונות ולהערים על הגזרה;

ומסתבר שלעתים הצליחו בכך ולעתים לא הצליחו.

על ניסיון נואש אחד כזה להציל בן זכר שנולד במשפחת בני לוי מספר סיפורנו - ניסיון שהצליח באופן מפליא ובלתי-צפוי.

בספרה עיונים בספר שמות (עמ' 20) עמדה נחמה ליבוביץ ע"ה על ההבחנה בין פרק א' בספרנו לבין פרק ב':

3. נחמה ליבוביץ בספרה עיונים בספר שמות

תמונת ישראל בפרק זה [פרק א'] תמונה קודרת של המון אפור, ללא תיאור אופיו ופרצופו, ללא דמויות אינדיבידואליות בו, ללא אישיות מתבלטת - המון סובל ומדוכא ללא גיבורים. והיפוכו בפרק ב'. כאן על רקע חשוך זה של ההמון ללא צביון וללא פרצוף מתבלטת משפחה אחת - אב, אם, בת. אמנם לפי שעה אף הם אנונימיים. אבל אופי להם, ייחוד להם, וכאן נולד גיבור הפרק. בתחילה אנונימי אף הוא: 'הבן', 'הילד', 'הנער', רק בפסוק י קורא לו שם. מכאן ואילך: משה. מכאן ואילך בכל הפרק - משה עומד במרכזו. לאט לאט נמוג הערפל - מתבהרת התמונה.

סיפורנו כהמשך לקודמו וכהכנה לבאים אחריו

בראש פרק ב' בפרשתנו מתחיל סיפור הולדתו של משה:

1. שמות פרק ב'

א וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי; וַיִּקַּח, אֶת-בֵּת-לְוִי. **ב** וַתֵּהָרֵא הָאִשָּׁה, וַתֵּלֶד בֵּן; וַתִּקְרָא אֹתוֹ כִּי-טוֹב הוּא, וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים. **ג** וְלֹא-יָכְלָה עוֹד, הַצִּפְיָנוּ, וַתִּקַּח-לוֹ תִּבְתַּת גִּמְא, וַתַּחְמְרָהּ בַּחֲמֹר וּבְזָפֶת; וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת-הַיֶּלֶד, וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל-שֵׁפֶת הַיָּאֵר. **ד** וַתִּתְצַב אֹחֹתוֹ, מִכַּחֲקִי, לְדַעַה, מִה-יַעֲשֶׂה לּוֹ. **ה** וַתִּרְדַּךְ בַּת-פְּרַעֲהַ לְרַחֵץ עַל-הַיָּאֵר, וְנַעֲרָתֶיהָ הִלְכֹת עַל-יַד הַיָּאֵר; וַתִּקְרָא אֶת-הַתִּבְתָּה בְּתוֹךְ הַסּוּף, וַתִּשְׁלַח אֶת-אִמָּתָהּ וַתִּקְחָהּ. **ו** וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֶהוּ אֶת-הַיֶּלֶד, וַתַּנְה-נַעַר בִּכָּה; וַתַּחְמַל עָלָיו--וַתֹּאמֶר, מִיֶּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה. **ז** וַתֹּאמֶר אֹחֹתוֹ, אֶל-בַּת-פְּרַעֲהַ, הַאֵלֶךְ וְקִרְאֵתִי לְךָ אִשָּׁה מִיִּנְקָת, מִן הָעִבְרִית; וַתִּינַק לְךָ, אֶת-הַיֶּלֶד. **ח** וַתֹּאמֶר-לָהּ בַת-פְּרַעֲהַ, לְכִי; וַתֵּלֶךְ, הַעֲלֵמָה, וַתִּקְרָא, אֶת-אִם הַיֶּלֶד. **ט** וַתֹּאמֶר לָהּ בַת-פְּרַעֲהַ, הִילִיכִי אֶת-הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינַקְהוּ לִי, וְאֲנִי, אֲתֵן אֶת-שְׂכָרְךָ; וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד, וַתִּנְיַקְהוּ. **י** וַיַּגְדֵּל הַיֶּלֶד, וַתִּבְאֶהוּ לְבַת-פְּרַעֲהַ, וַיְהִי-לָהּ, לְבֵן; וַתִּקְרָא שְׁמוֹ, מֹשֶׁה, וַתֹּאמֶר, כִּי מִן-הַמַּיִם מְשִׁיתֵהוּ.

אף שזהו סיפור חדש, נעוצה עלילתו בסיומו של סיפור הגזרות שבפרק א'.

2. שמות פרק א'

(יט) וַתֹּאמֶרְנָּ הַמַּיִלֶדֶת אֶל פְּרַעֲהַ כִּי לֹא כְנָשִׁים הַמְצִרִית הָעִבְרִית כִּי חַיֹּת הֵנָּה בְּטָרְסָם תִּבּוּא אֲלֵהֶן הַמַּיִלֶדֶת וְיִלְדוּ:

(כ) וַיִּיטָב אֲלֵהִים לַמַּיִלֶדֶת וַיִּרְבַּה הָעָם וַיַּעֲצֵמוּ מְאֹד:

(כב) וַיֵּצֵא פְרַעֲהַ לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֵּן הַיֵּלֹד הִיאָרְהַ תִּשְׁלִיכֵהוּ וְכָל הַבַּת תַּחְיֶינָה:

בלא ידיעת הצו של פרעה לכל עמו (א', כב) "כל הבן הילוד היארה תשליכהו, וכל הבת תחיון", אין ניתן להבין את עצם ההתרחשות בסיפורנו ולא את משמעותה:

* מדוע נאלצה בת לוי להצפין את בנה במשך שלושה חודשים לאחר שילדה אותו?

* מדוע לאחר שלא יכלה עוד הצפינו (מחמת בכיו או מחמת ששכנים מצרים ידעו על הריונה) שמה את הילד בתיבה על שפת היאור?

* מה משמעות הדבר שבת פרעה היא זו שמצאה את התיבה ואימצה לה את הילד לבן?

אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות! פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, ואתה בעולם הזה ולעולם הבא! פרעה הרשע - ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק - בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר: 'ותגזר אומר ויקם לך'! עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

'ויקה' - 'ויחזור' מיבעי ליה?! אמר רב יהודה בר זבינא: שעשה לו מעשה ליקוחין. הושיבה באפריון, ואהרן ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אמרו: 'אם הבנים שמחה'.

אגדה זו נתלית אמנם בפסוק "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" (ובקשיים נוספים אחרים בפשט אותם בא מדרש זה לישב ואכמ"ל), אך ההנחה העומדת בבסיס המדרש היא שגזרתו של פרעה כמעט והצליחה למנוע את בני ישראל להמשיך ולהתרבות, אלמלא בתו של עמרם ששינתה את החלטת אביה ואגב כך גם את החלטתם של שאר הגברים.

מניין זאת?

התשובה היא ב'סיום הפתוח' של פרק א' - **מקור 2:**

כב ויצו פרעה, לְכָל-עַמּוֹ לֵאמֹר: כָּל-הַבֶּן הַיְלֹוד, הַיְאֹכָה תִשְׁלַחְהוּ, וְכָל-הַבֵּת, תִּחְיוּ.

שלא כמו בשלב א של גזרת המתת הבנים ע"י המילדות, שם נאמר "וירב העם ויעצמו מאד", נותר שלב ב' שבו פרעה מצוה את כל עמו להמית את הזכרים הנולדים לבני ישראל, ללא המשך.

משמע אפוא שהוא אכן הצליח להשפיע על התרבות העם שתיפסק.

מאידך, בא הסיפור הבא ומעיד על ההפך:

איש מבית לוי נושא לאישה את בת לוי, והאישה הרה ויולדת בן למרות הגזרת.

כיצד נכלכל סתירה זו? בא המדרש ומשלים גם כאן:

אכן גזרת פרעה השיגה את מטרתה ביחס לגברים, אולם **תושייתה של נערה אחת הצילה את המצב.**

שיקומה של משפחה אחת והחזרתה למעגל ההתרבות אכן מסמלות תהליך לאומי כללי של התגברות על אימת הגזרה והמשך החיים והקיום.

שכרו של עם ישראל, אותו "המון אפור... סובל ומדוכא ללא גיבורים" שנאבק בגזרות פרעה ואף יכול להן, היה בכך שאחת ממשפחותיו האלמוניות, **שמאבקה בגזרת פרעה החמורה ביותר היה למופת, זכתה להעמיד בן שעתידי למלא את שליחות הישועה לכל העם.**

זהו פשרה של אותה התבהרות הדרגתית, אותה התפוגגות אטית של הערפל שמתארת נחמה ליבוביץ ע"ה בדבריה, המסומלת במעבר מן הדמות הקולקטיבית המתוארת בפרק א' אל המשפחה האנונימית שמאבקה מתואר בפרק ב', ועד להופעת שמו של 'הילד' בסופו של סיפורנו, שם הרומז לתפקידו העתידי כמושיע וכמושה עמו ממים רבים.

המחצית הראשונה - הסכנה המתגברת

נתבונן עתה במבנהו של סיפורנו ובמשמעותו.

סיפורנו הוא בן עשרה פסוקים הנחצים לשתי מחציות שוות. במחצית הראשונה מתוארת הסכנה לגורלו של

ובכן, מהו פשר האנונימיות המאפיינת את דמויות סיפורנו עד לסימונו?

מדוע שמוותיהם של הורי משה ושל אחותו אינם נזכרים (כשם ששמות הוריו נזכרים להלן ו', כ)?

4. שמות פרק ו'

(כ) **וַיִּקַּח עִמְרָם אֶת יוֹכָבֵד דַּדְתּוֹ לֹו לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לּוֹ אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וַיִּשְׁנֵי חַיֵּי עִמְרָם שְׁבַע וּשְׁלָשִׁים וּמָאתַיִם שָׁנָה:**

תפקידו הכפול של סיפורנו נותן טעם לתופעה זו.

לו היה סיפורנו אך סיפור הולדתו של משה, אפשר שלא היה הכתוב מעלים את שמות הוריו. אך זהו גם סיפור המשך לסיפור הקודם, ובתפקידו זה אין חשיבות לשמות הוריו של הבן הנולד, אדרבה: האישים שמסופר עליהם כאן הם חלק מאותו המון אפור ועלום של בני ישראל הנאבקים בגזרות פרעה בחירוק שיניים ובמסירות נפש, ומוכנים להמשיך ולהתרבות למרות השעבוד ולמרות הסכנה המרחפת על ראשי בנים זכרים כי ייוולדו.

כסיפור מייצג, המדגים את מאבקו של המון בני ישראל על המשך קיומם הלאומי, ראוי לו לסיפור זה להסתיר את שמות גיבוריו, שאינם אלא חלק מתופעה רחבה של גיבורים אלמונים הנוהגים בדרך זו או מעין זו.

רק כאשר קורא שמו של הילד במקום שבו מובטחים חיי בהמשך - בבית פרעה - ורק לקראת המשך סיפור התורה, שמכאן ואילך עתידה דמותו של הילד הזה לעמוד במרכזו, נשברת האנונימיות המכוונת והשם "משה" והנמקתו מסיימים את סיפור הלידה וההצלה הזה.

שתי המשמעויות הללו של סיפורנו קשורות זו לזו: הולדתו של משה, העתיד להישלח להושיע את עמו המשועבד, היא פרי מסירות נפשם של שני הוריו, אשר לא נכנעו לגזרת פרעה. אולם הללו, ששםם עדיין אינו נזכר, הם, כאמור, מייצגיו של העם כולו, הדבק בהמשך קיומו והתרבותו כנגד כל גזרותיו של פרעה.

הולדת משה איננה אפוא מאורע פלאי שהוא חיצוני להקשר ההיסטורי או להשתלשלות הטבעית של המאורעות אלא אדרבה - היא מאורע בן תקופתו ואופייני לתקופתו.¹

אמנם חז"ל ראו בסיפורנו לא סיפור מייצג, אלא סיפור המתאר אירוע ששינה את תגובתם של ישראל כולם לגזרתו של פרעה. ואומר המדרש:

5. מסכת סוטה יב ע"א

"וילך איש מבית לוי - להיכן הלך? אמר רב יהודה בר זבינא: שהלך בעצת בתו. תנא: עמרם - גדול הדור היה, כיון שראה שאמר פרעה הרשע 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו' - אמר: לשוא אנו עמלין! עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו:

¹ בהרבה סיפורים על הולדת גיבור שעתידי להושיע או להנהיג מתוארת הולדתו כאירוע פלאי החורג מן ההשתלשלות הטבעית של המאורעות. כך גם בכמה מקומות במקרא, כגון הולדת שמשון. סיפורים אחרים על הולדתו של מושיע או מנהיג מתארים גזרה שנועדה למנוע את בואו לעולם וכיצד 'עקפת' הגזרה הזו. המדרש (סוטה יב ע"ב) תיאר כך אף את גזרת פרעה "כל הבן היילוד..." כמיועדת למנוע את הולדתו של משה. אולם לפי הפשט הולדת משה והצלתו נועדו לעקוף גזירה כללית נגד ילדי ישראל.

המחצית השנייה: ההצלה המתפתחת

כמו במחצית הראשונה של הסיפור, אף הצלתו של משה במחציתו השנייה מתוארת בשלבים ההולכים ומשלימים את מעשה ההצלה.

שלב ראשון (פסוק ו): התפנית המציינת את ראשית המחצית השנייה פותחת במילה "והנה", שבמקומות רבים במקרא מציינת דבר מפתיע.

אולם ההפתעה במקומנו אינה מובנת: הרי כבר בסיום המחצית הראשונה נאמר (בראשו של פסוקנו) "ותפתח ותראה את הילד", מה ההפתעה אפוא בהמשך - "והנה נער בכֶּה"?

נראה שכוונת הכתוב היא כי בכיו של הנער - שפרץ באותו רגע (אולי מפני פתיחת התיבה) - הוא שהפתיע את בת פרעה.

את חשיבות בכיו זה של משה במהלך העלילה מציין המדרש:

6. שמות רבה א, כד

"והנה נער בכֶּה" - ילד היה ומנהגו כנער [כמבוגר יותר מילד, ועל כן לא בכֶּה], בא גבריאֵל והכה למשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים.

כלומר המדרש עומד על הקושי הלשוני שמצד אחד בת פרעה ראתה ילד ומצד שני נאמר "והנה נער בוכה".

על קושי זה עמדו המפרשים, ונביא את דברי הרמב"ן שמביא את דברי רש"י וראב"ע וחולק עליהם, ולדעתו נער ילד משמשים כמושגים נרדפים:

7. הרמב"ן

והנה נער בוכה - קולו נשמע כנער. לשון רבינו שלמה. וכבר דחו זה ואמרו אם כן עשית למשה רבינו בעל מום (סוטה יב: שמ"ר א' כ"ח). ועוד, מה טעם שיזכיר הכתוב עובי קולו. ור"א אמר שהיו איבריו גדולים כנער. ואולי הזכיר זה ליופיו, כי בעבור טובו ויופיו חמלה עליו, כי הכירה בו שנולד מקרוב ואבריו יפים ומתוקנים כאילו הוא נער. ויותר נכון שנפרש בו שהיה בוכה כנער בחריצות וזריזות ולכן חמלה עליו. ואגדה נער בוכה, ילד היה ומנהגו כנער, בא גבריאֵל והכה למשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים (שמ"ר א כח):

ועל דעתי אין צורך לכל זה, כי הילד מיום הולדו יקרא נער, כמו שנאמר מה נעשה לנער הילד (שופטים יג ח). וכן ויבקש דוד את האלהים בעד הנער (ש"ב יב טז). ויקרא ילד והוא גדול, כמו שנאמר בישמעאל (בראשית כא טו). וכן והנער נער (ש"א א כד), רוצה לומר שהוא ילד קטן בן כ"ד חדשים. כי כאשר נגמל מחלב מיד העלתהו, כדכתיב (שם שם כ"ג כ"ד) ותינק את בנה עד גמלה אותו ותעלהו עמה כאשר גמלתו

הבכי הזה של הנער הרך עורר בקרב הנסיכה המצרית רגש אנושי אימהי, וכאן באות שתי המילים המכריעות - "ותחמל עליו".

פרץ רגשי חמלה למראה תינוק בוכה עלול לכבות כעבור רגע, כאשר השכל הקר נותן לבעליו דין וחשבון מי הוא התינוק הזה ומה הן נסיבות הגעתו הנה. אולם רגש החמלה של בת פרעה אינו נסוג בפני ההכרה הבאה מיד לאחריו: "ותאמר: מילדי העברים זה". ועל פי הפשט מסקנתה המיידית נובעת מן השיקול הפשוט שלאיש מצרי אין סיבה לשים את בנו בתיבה בתוך היאור, ולכן מבינה

'הילד', סכנה ההולכת וגוברת משלב לשלב, עד לשלב הקריטי המתואר בפסוק ה.

הבה נעקוב אחר השלבים השונים ואחר ההחמרה החלה בהם במצבו של הילד:

שלב ראשון (פסוקים א-ב): לקיחתה של בת לוי על ידי איש מבית לוי אינה מעוררת בנו בשלב זה כל תחושת סכנה. אך כבר במילים (שבפסוק ב) "ותהר האשה" מתעורר בנו הספק: האם נושאת בת לוי בבטנה בת, הפטורה מגזרת פרעה, או שמא בן? ההיריון מסתיים בהולדת בן בריא וטוב. מה תעשה עתה אמו? "ותצפנהו שלשה ירחים".

שלב שני (פסוקים ג-ד): הסתרת התינוק בבית הוריו אינה יכולה להימשך, שכן המצרים עלולים עתה לגלותו ובכך ייחרץ גורלו. באין ברירה נאלצת אמו לפעול כמתואר בפסוקים אלו, מתוך תקווה שחיי התינוק יינצלו על ידי מצרי טוב לב שיגלה את הבן המונח בתיבה ויהיה מוכן לגדלו. האם עושה הכול כדי להבטיח את שלום התינוק ואת סיכוייו לשרוד:

היא אוטמת את התיבה היטב מבית ומחוץ כדי שלא יחדרו אליה מי היאור;

היא שמה את הילד בתיבה, ואת התיבה עצמה היא שמה במים הרדודים שעל שפת היאור, במקום שהסוף הגדל בו יבטיח שהתיבה לא תיסחף בשטף מי הנהר;

לבסוף נותרת האחות הגדולה במרחק לצפות במה שיקרה בהמשך: "לדעה מה יעשה לו".

תינוק בן שלושה חודשים הוא חסר אונים יותר מכל יצור אחר על פני האדמה. הוא תלוי לחלוטין באמו, שאת חלבה הוא יונק והוא מזונו היחיד, והוא אינו יכול למלט עצמו בשום דרך מן הסכנה - רק הגנת הוריו יכולה להצילו ממנה.

מצבו של התינוק השוכב בתיבת הגומא המיטלטלת על פני היאור הוא אפוא קריטי:

חיי השבריריים מצויים בסכנה חמורה ביותר הן מצד געגי הטבע והן מצד סכנתם של בני אדם.

שלב שלישי (פסוקים ה-ו): בדיוק באותה העת שהתיבה הקטנה הייתה מיטלטלת על מי היאור והאחות צופייה בה ממרחק, ובדיוק באותו המקום על שפת היאור שבו הונחה התיבה - ירדה בת פרעה לרחוץ ביאור, ונערותיה מלוות אותה בהליכה על חוף הנהר.

בת פרעה (שהייתה היחידה שנכנסה אל מי הנהר) היא אפוא זו שזיהתה את התיבה, והיא שלחה את אמתה לקחת את התיבה.

נראה כי דינו של הילד נגזר: לו היה זה איש מצרי או אישה מצרייה כל שהיא שהיו מוצאים את התיבה, אפשר שהיו מצילים את חייו;

אולם מה הסיכוי שבתו של מי שגזר "כל הבן הילוד היארה תשליכהו", דווקא היא תעבור על מצוות אביה?

"מנהגו של עולם, מלך גוזר גזרה, אם כל העולם אינן מקיימין אותה, בניו ובני ביתו מקיימין אותה". (זהו חלק ממאמרו של רבי יוחנן שיובא בהקשרו בסעיף הבא) אולם כאן מצפה ההפתעה: עלילת הסיפור עוברת תפנית, המסמנת את תחילת המחצית השנייה שלו.

תינוקות זרים, ואפשר שזו ראייה נוספת לכך שגזרת פרעה אכן נתממשה.

אמנם החזקוני מסביר שמרים מציעה זאת כי מצרית לא היתה מסכימה להניק תינוק עברי:

10. החזקוני

"מן העבריות – כי מצרית לא תניק את בן ישראל"

רש"י לעומת זאת מסביר שמשה לא רצה לינוק מן המצריות, אומר:

11. רש"י

"מן העבריות – שהחזירנו על מצריות הרבה לינוק ולא ינק, לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה"

שלב שלישי (פסוקים ח, ט): האחות - "העלמה" קוראת לאמה - אם הילד, והילד נמסר חזרה לאמו כדי שזו תיניק אותו... תמורת שכר.

בת פרעה, שאינה יודעת אף על זיקת האישה הזו לילד הנמסר לה (מבחינתה היא "מינקת מן העבריות" סתם), מוסרת אותו זמנית לאמו, ומעתה אין אמו צריכה להצפינו כדי לשמור על חייו; היא רשאית להיניקו ולגדלו בגלוי, שהרי היא עובדת עתה בשירותה של בת פרעה.

ביחס לכך שהכתוב מכנה את אחות משה "עלמה", אפשר לאמר בפשטות, שבעיני בת פרעה אינה אלא 'עלמה' סתם, שהרי היא אינה יודעת על זיקתה המשפחתית לילד. ובאופן דומה מסביר החזקוני (על פי הגמרא בסוטה י"ב ע"ב):

12. החזקוני

"ותלך העלמה – קרי לה עלמה, על שם שהעלימה שהיא אחות"

לעומת זאת רש"י מסביר:

13. רש"י

"ותלך העלמה – הלכה בזריזות ועלמות כעלם".

הקבלת המחציות: משמעות המעבר מאם לאם

שלושת השלבים המתארים את הצלתו של משה במחצית השנייה של הסיפור, מקבילים הקבלה ניגודית בסדר הפוך לשלושת השלבים המתארים את הסכנה המחמירה במחציתו הראשונה ומבטלים אותם עד תוים. כך ייראה אפוא מבנהו של הסיפור:

בת פרעה שאם הילד הושם בתיבה הרי זה במטרה להצילו מגזרת אביה פרעה. כמו שאומר הרמב"ן:

8. הרמב"ן

ותאמר מילדי העברים זה - נתנה אל לבה המעשה כאשר היה, כי אמרה לבעבור הציל אותו או שלא יראו במות הילד שמוהו שם, ואיש מצרי למה יעשה כן. ויש אומרים שראתהו נמול (סוטה יב. שמ"ר א כט). ואם כן הסירה בגדיו ובדקה אותו בו. ואין צורך

וכמובן שבת פרעה יודעת כי אביה הוא גזור על ילדי העברים להיות מושלכים ביאור, ואף על פי כן: "ותחמל עלי".

רבי יוחנן מצייר כאן ויכוח שהתנהל בין הנערות המלוות את בת פרעה לבין גברתן:

9. סוטה יב ע"ב ובמדרש שמות רבה א, כג

כיוון שראו שהיא רוצה להציל את משה אמרו לה: גברתנו, מנהגו של עולם, מלך בשר ודם גזור גזרה, אם כל העולם כולו אינו מקיימין אותה, בניו ובני ביתו מקיימין אותה. ואת עוברת על גזרת אביך?! מיד בא גבריאלי וחבטן בקרקע.

וראו לשים לב הדגשת תפקידו של המלאך גבריאלי על ידי המדרש נועדה להמחיש את ההתערבות הא-לוהית הנסתרת והנסית באירוע הצלתו של משה.

לכאורה מתקפחת במדרש זכותה של בת פרעה שחמלה על הילד, אבל לעניות דעתי בא המדרש להדגיש את המהלך האלוקי בהצלת משה במקביל למעשה האנושי של בת פרעה (על פי הפשט) שהחמלה האנושית שלה שגברה על כל פקוק פנימי או חיצוני.

מצד שני, אפשר שדווקא בת פרעה יכלה להרשות לעצמה לעבור על מצוות אביה מפני מעמדה המיוחד;

מצרי אחר לו היה מוצא את התיבה, אפשר שהיה משליך את התינוק שבתוכה אל היאור מפחד גזרתו של פרעה.

בין כך ובין כך ניצל חייו של התינוק הרך.

שלב שני (פסוקים ז-ח): הכרעתה של בת פרעה לשמור על חייו הילד אינה מספקת: ילד זה, הרי הוא תינוק רך הזקוק למינקת. האם תטרח בת פרעה לחפש לו מינקת?

יכולה הייתה לפטור עצמה מאחריות זו מבלי להיקלע לנקיפות מצפון חמורות מדי בכך שתשיב את הילד אל התיבה ותניחנה במקום מציאתה.

התלבטות זו נחסכה ממנה עם הופעתה הפתאומית של אחות הילד (הרי היא התחבאה לא רחוק משם), המציעה את הצעתה:

האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העברית ותינק לך את הילד?

ראתה האחות את חמלתה של בת פרעה על אחיה הבוכה והבינה את משמעותה: בת פרעה רוצה לאמץ לה את הילד; ועל כן מדגישה האחות פעמיים בדבריה שהן הקריאה למינקת והן ההנקה עצמה, הכול הוא "לך" - למענה של בת פרעה ובשליחותה. לבת פרעה רווח בוודאי למשמע הצעה זו, ותשובתה בת מילה אחת - "לכי".

ברצוני לעמוד על הדגש בדברי אחות משה על "מינקת מן העיבריות".

אפשר להסביר בפשטות, שמכיוון שבניהן של עבריות רבות הושלכו ליאור, נשים העבריות רבות היו הפנויות להניק

א. ההצפנה (ב) -

ב. הנחת התיבה על היאור בפיקוח האחות (ג-ד) -

- ג. מציאת התיבה על ידי בת פרעה (ה-ו₁) - ותרד בת פרעה לרחץ על היאור... ותרא את התבה... ותפתח ותראה את הילד
 11. בת פרעה חומלת על הילד (ז₂) -
 12. האחות מציעה לחלץ את הילד מן התיבה אל מינקת (ז-ח₁) - ותאמר אחותו אל בת פרעה: האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העברית... ותאמר... לכי.
 13. הילד מושב אל חיק אמו בגלוי (ט-י₂) - ותלך העלמה ותקרא את אם הילד, ותאמר לה בת פרעה: היליכי את הילד הזה והינקתו לי... ותקח האשה את הילד ותניקהו.

המסגרת מבהירה כיצד בת פרעה ממש 'נכנסת לנעליה' של האם, והופכת בעצמה להיות זו שמטביעה עליו [על הילד] את חותמה."

חילוף האמהות כסיכול גזרת פרעה

בתחילת עיונו עמדנו על תפקידו הכפול של סיפורנו: אין הוא רק 'סיפור הולדתו של משה' - מי שעתיד להושיע את ישראל משעבודם במצרים, אלא הוא גם סיפור המשך לזה שבפרק א' בספרנו: סיפור המדגים כיצד סוכלו גזירותיו של פרעה כנגד ריבויים של בני ישראל.

וראו לשים לב להיפוך המפליא המתרחש בסיפורנו: פרעה גזר "כל הבן הילוד היארה תשליכהו", והנה דווקא אמו הורתו של הבן שנולד בסיפורנו, היא זו ששמה את בנה ביאור.

ודאי, היא לא "השליכה" אותו חס ושלום, אלא ישמה אותו בתוך תיבה ועשתה הכול כדי לשמור על חייו הרכים, ובכל זאת, במעשים אלו קיימה האם בלית ברירה משהו מגזרת פרעה.

וכבר אמרנו, כי חייו של הילד היו באותה שעה בסכנה גדולה.

ומיהו שהציל את חיי הבן ומשה אותו מתוך מימי היאור, ובכך ביטל את גזרת פרעה? זוהי בתו!
 והרי מודגם כאן ניצחון מופלא על גזרת פרעה.

אף כאשר גזרתו נראית כמושיגה את מטרתה, עד שאפילו בני ישראל עצמם נראים כנכנעים לה חלקית, נמצא השליח הא-לוהי לביטול הגזרה בתוך ביתו של פרעה פנימה.

מבחינה זו ממשיכה בת פרעה את תפקידן של המילדות (שעל פי פשוטו של מקרא מצריות היו) שלא זו בלבד שסרבו לשתף פעולה עם הוראתו הסודית של פרעה, אלא "ותחין את הילדים".

אף בת פרעה, לא זו בלבד שאינה משליכה ילד מילדי העברים ליאור, אלא היא מושה אותו ממנו, ומחיה אותו, ומגדלת אותו תחת חסותה ובביתה.

"משה" - משמעות שמו

את עיקרו של 'חילוף האמהות' המתואר בסיפורנו רואה המחבר בצדק בקריאת השם: הזכות לקרוא את שם הילד שמורה פעמים רבות לאמהות שהמקרא מתאר את לידתו; והנה, בסיפורנו נשמרה זכות זו דווקא לבת פרעה.

המעין בטבלת המבנה ודאי שם לב כי היא מתעלמת מפסוק י: "ויגדל הילד, ותבאהו לבת פרעה ויהי לה לבן. ותקרא שמו משה, ותאמר: כי מן המים משיתהו." התעלמות זו לא בכדי נעשתה: פסוק י נראה כפוגם במבנה הכיאסטי המושלם ובמשמעותו.

הילד לא הוחזר סוף סוף למצבו הראשון בבית אמו, תוך ביטול הסכנה שאיימה עליו אז ושחייבה להצפינו, אלא ניתן לבסוף לבת פרעה, הרואה אותו כבנה שלה! וכך כותב על כך הרב דוד טי במאמרו במגדים:

14. הרב דוד טי במאמרו במגדים

"לו היה הסיפור מסתיים בפסוק ט - היה זה סיפור קלסי של 'סוף טוב'. אולם להפתעתנו האווירה האופטימית שבה אנו שרויים [במחצית השנייה] נפגמת בסוף הסיפור: 'ותבאהו לבת פרעה, ויהי לה לבן'; סופו של הניתוק שהוא בא: גזרת הריחוק שהוציאה את הילד מבית אמו בתחילת הסיפור, אכן התממשה בסופו. לכאורה נראה שיש להבין את פסוק י כסיום טרגי.

ולא היא; המבנה של הסיפור מוכיח בעליל כי גם סופו הוא חוליה נוספת בשרשרת ההתפתחויות החיוביות והמעודדות במצבו של הילד. הישועה של הילד, המתגברת והולכת במחצית השנייה של הסיפור, מגלה לנו שגם המעבר הסופי אל בת פרעה הוא המשך ישיר למגמת הישועה. אמנם כעת קשה להבין מה טוב בגידול הילד אצל בת פרעה..."

עתה עלינו לשוב אל טבלת המבנה של הסיפור ולשאול: האם פסוק י הוא מחוץ למסגרת ההקבלות הניגודיות שמחן בנוי הסיפור? לאו דווקא.

לפסוק י מקבילה פתיחתו של הסיפור בפסוקים א-ב₁: (א-ב₁) וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. ותהר האשה ותלד בן.

(י) ויגדל הילד ותבאהו לבת פרעה ויהי לה לבן, ותקרא שמו משה, ותאמר: כי מן המים משיתהו.

ונשוב עתה אל מאמרו של הרב דוד טי:

"הסיפור פותח בלידת הבן ומסיים באימוץ הבן. במובן מסוים, סיפור המסגרת מתמצת את ההתרחשות, והעלילה שמתפתחת באמצע איננה אלא הרחבה של המסגרת... סיפור המסגרת מבטא אפוא את תמציתו של הסיפור: חילוף האמהות. כביכול ראוי היה שתתקיים התבנית "ותהר... ותלד... ותקרא" ברצף, כפי שמוצאים אצל אמהות רבות שילדו; אבל לא כך אירע... הבן הועבר מרשותה של אם אחת לרשותה של אם אחרת... קריאת השם... נעשית כאן בידי בת פרעה, במקום בידי האם הטבעית. העלילה מתארת את המעבר מבית האם לבית בת פרעה, אך

אפוא על הילד הזה שהיא מאמצת שהוא בנה החוקי, ובהתאם לכך היא גם קוראת את שמו: 'ויהי לה לבן - ותקרא את שמו בן'.

אולם דברי קאסוטו בהמשך הם דחוקים: כיצד מייחס הכתוב לבת פרעה נימוק מדרשי לשם זה שהוא על פי השפה העברית ובמשמעות אחרת לגמרי מכוונתה המקורית, מה שלא יכול היה כלל לעלות על דעתה?

הנצי"ב בפירושו העמק דבר הכיר את הפירוש הזה לשם משה, המבוסס על המצרית העתיקה, ואף קיבל אותו. פירושו לפסוק י' פותר את הבעיה שעוררנו ביחס לפירושו של קאסוטו:

16. הנצי"ב בפירושו "העמק דבר"

'ויהי לה לבן' - משום שהצילתו מן המיתה וגם גידלתו נחשב כאילו ילדתו, וכמו שאמרה:

'ותקרא שמו משה' - ראיתי בשם הרב ר' שמואל נ"י במדינת ביהם, דבלשון מצרי תיבה זו כצורתה משמעו ילד... והוא ביאור נכון. ופירשה הטעם שהוא ילד שלה: 'כי מן המים משיתהו' - הרי הוא כאילו נטבע במים, ואין לאביו ואמו חלק בו, ואני אם הילד. וזה העניין נקרא באמת קניין האדם...

ולפי דברינו, אין שם 'משה' יחס לתיבת 'משיתהו', אלא העניין הוא טעם [=סיבה] על השם 'משה' [במשמעות 'ילד' לבת פרעה].

ומכל מקום כך דרך לשון הקודש - לכתוב לשון נופל על לשון.

כלומר על פי הנצי"ב, בת פרעה אכן נימקה את השם שנתנה למשה - 'ילד' (במשמע בני, ילדי) - בכך שהיא זו שהצילה את חייו מטביעה במים, ובכך קנתה אותו לעצמה.

וכשבאה התורה לתרגם את מחשבתה או את אמירתה - שהייתה במצרית - אל השפה העברית, עשתה זאת בלשון נופל על לשון.

אין כאן אפוא חוסר התאמה בין השם 'משה' לבין הנמקתו - 'כי מן המים משיתהו' - שכן הנמקה זו אינה לגזרון השם (שהוא שם מצרי) אלא לסיבתו המשפטית המהותית.

סיפורי 'לידה מחדש' במקרא

מבחינת נושאו המיוחד של סיפור לידת משה, שייך סיפור זה לסדרת סיפורים במקרא שנושאים הוא 'לידתו מחדש' של הגיבור.

סיפור 'לידה מחדש' הוא סיפור שבמרכזו עומד תינוק, ילד, או נער צעיר שחינו נקלעים לסכנה והוא מגיע עד שערי מוות. נס מחלץ אותו מאותה סכנה, ובכך ניתנים לו חייו בשנית במתנה. נס זה נחשב במקרא למעין לידה שנייה של הנער.

הנער הראשון ש'לידתו מחדש' מתוארת במקרא הוא ישמעאל. בתעותו עם הגר אמו במדבר באר שבע כלו המים מן החמת. הגר השליכה את הילד תחת אחד השיחים

למשה היה ודאי שם שקראו לו אביו ואמו במשך אותן שנתיים-שלוש שגדל בביתם עד שנגמל ונמסר לבת פרעה (במדרשי חז"ל (ויקרא רבה א, ג; בבא בתרא טו ע"א ובמקומות נוספים) נזכרים שמות שונים שבהם נקרא משה על ידי בני משפחתו ועל ידי אחרים) אולם הכתוב לא גילה לנו שם זה, אלא רק את השם שנתנה לו בת פרעה, ובכך הוא מאשר את החוקיות של אימהותה.

ואכן, זכות קריאת השם מוקנית לאם, אך לא תמיד לאם הביולוגית:

רחל ולאה קראו את שמותיהם של בני השפחות - כל אם את בני שפחתה שלה - משום שהן ראו עצמן כאמהות של אותם בנים, שהרי הן שנתנו את שפחותיהן ליעקב על מנת שהבנים שייולדו יהיו בניהן שלהן (וזוהי כוונת רחל באמרה (בראשית ל', ג) "הנה אמתי בלהה, בא אליה ותלד על ברכי, ואבנה גם אנכי ממנה").

ונשאלת השאלה, מהו הדבר שהפך את בת פרעה בעיני עצמה ובעיני הסיפור לאמו של הילד, הזכאית לקרוא את שמו?

דבר זה מבארת בת פרעה בעצמה בשם שנתנה לילד זה, כפי שיתברר להלן.

ושאלה נוספת היא: האם 'משה' הוא השם המקורי שנתנה בת פרעה לילד?

אם נאמר שאכן משה הוא השם המקורי שנתנה בת פרעה למשה, הרי שיש על הנחה זאת שני קשיים:

א. בת פרעה הרי לא דיברה עברית, ומדוע תקרא לבנה המאומץ בשם עברי, שיהיה זר לסביבתו המצרית המלכותית?

ב. אם נתנה לו שם עברי שנועד לרמוז למאורע - "כי מן המים משיתהו" - היה שמו צריך להיות 'משוי' ולא 'משה'.

השאלה השניה עומדת במקומה גם אם נניח שהשם 'משה' הוא תרגום לעברית של השם המצרי המקורי שנתנה לו בת פרעה.

על שאלות אלו עונה פרופ' קאסוטו בביאורו לספר שמות:

15. פרופ' קאסוטו בביאורו לספר שמות

מדרש השם אינו הולם בדיוק את השם, שהרי צורת השם פעילה ולא סבילה... ועוד, קשה לשער שייחס הכתוב לנסיכה המצרית ידיעה בעברית ובחירה בשם עברי.

העניין מתבאר בדרך אחרת: כתוב תחילה (פסוק י') 'ויהי לה לבן ותקרא שמו משה' - כלומר בן במצרית (מילה מצרית שדווקא כך היו מבטאים אותה Mōse באותו זמן ובאותו מקום), ואחר כך נאמר, בדרך מדרשי השמות, שהשם המצרי הזה מזכיר בצלולו את הפועל העברי 'מש"ה, והיה הדבר כאילו היא חשבה ('ותאמר' = ותחשוב): 'כי מן המים משיתהו'.

כלומר על פי הסברו של קסוטו 'משה' הוא אפוא שם מצרי, שמשמעו במצרית העתיקה 'בן'. בת פרעה מכריזה

התנ"ך עמ' 32): שם העצם מוס במצרית הוא 'ילד', והפועל msy הוא להיולד. השם Mose היה רווח במצרים, בדרך כלל בתוספת תחילית תאופורית אך גם בלעדית, ואז היה משמעו 'הילד'.

² ואין הוא השם המצרי היחיד בדור יוצאי מצרים: אף השמות מרים, אהרן, פינחס ועוד אחדים, הם שמות מצריים, אף שניתנו על ידי הורים מבני ישראל. על האטימולוגיה המצרית של השם משה עמד פרופ' נחום מ' סרנה (עולם

והרגילות, ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים. הלא תראה, שהרג המצרי בעבור שהוא עשה חמס. והושיע בנות מדין מהרועים, בעבור שהיו עושים חמס להשקות צאנן [של הרועים] מהמים שדלו [בנות רעואל]. ועוד דבר אחד: כי אילו היה גדל בין אחיו ויכירוהו מנעוריו, לא היו יראים ממנו, כי יחשבוהו כאחד מהם. שלוש תשובות נרמזות בדברי ראבי"ע אלו:

א. ישנה חשיבות לכך שמשה יגדל בבית המלכות דווקא "להיות נפשו על מדרגה העליונה... ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים". ראבי"ע היה ער מאד למשמעות הפסיכולוגית העמוקה של הגלות והשעבוד על נפש המון בני ישראל ועל נפש כל יחיד מהם. בביאורו הארוך לסיפור רדיפת המצרים אחרי בני ישראל החונים על הים ("י"ד, יג) הוא דן בכך פעם נוספת, ובסוף דבריו שם הוא מפנה למה שכתב במקומו:

18. רבי אברהם אבן עזרא פרק י"ד פס' י"ג

יש לתמוה: איך י"רא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם? ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם?!

התשובה: כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים, ונפשו שפלה. ואיך יוכל עתה להילחם עם אדוניו? והיו ישראל נרפים, ואינם מלומדים למלחמה...

והשם לבדו, שהוא עושה גדולות, ולו נתכנו עלילות, סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים, כי אין בהם כח להילחם בכנענים. עד שקם דור אחר, דור המדבר, שלא ראו גלות, והייתה להם נפש גבוהה, **כאשר הזכרתי בדברי משה בפרשת ואלה שמות.**

כלומר, על פי הראבי"ע, בראש עם ישראל בדור זה, שבו יחל המאבק על היציאה לחרות, צריך לעמוד מנהיג שהוא עצמו בן חורין. אולם מנהיג כזה אינו יכול לצמוח מתוך המון עבדים נדכה ומושפל.

הדיכוי המתמשך יוצר בקרב בני העם המדוכא נפש שפלה, המסתגלת לעוול כאילו הוא חלק מן הסדר החברתי הנורמלי.

את האנומליה הזאת של עם עבדים יכול היה משה לפגוש מהר מאד: ביציאתו אל אחיו ביום השני, ובהוכיחו את אחד מבני עמו המכה את רעהו "למה תכה רעך" (יג), עונה לו אותו ישראלי (יד) "...הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי?".

בדברים אלו מוטחת במשה ביקורת על הריגת המצרי מפני אחד מבני עמו.

והלוא משה הרג את המצרי מפני שהיה "מכה איש עברי מאחיו"!

מסתבר שאותו ישראלי, או אחד מחבריו, הוא שהביא את דבר הריגת המצרי לידיעת פרעה, ומיד "וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה, ויברח משה..." (טו).

כדי להצמיח מנהיג בן חורין שנפשו לא נתעוותה, יש צורך בניתוק הגמור מחברת בני עמו כבר בילדותו הרכה.

עליו לגדול בסביבה חברתית של בני חורין, ומוטב - בבית מלכות. דבר זה - שיגדל בבית המלכות - יהפוך את משה לבעל תודעה עצמית של נסיך, בן האצולה המצרית, ויאפשר לו מאוחר יותר לעמוד לפני פרעה בלא יראה,

והתרחקה משם "כי אמרה אל אראה במות הילד". מלאך התגלה להגר ופקח את עיניה לראות באר מים, וכך ניצלו חייו של ישמעאל.

אף יצחק 'נולד מחדש' לאחר שנעקד על גבי המזבח בהר המוריה. ברגע האחרון, לאחר שאברהם שלח את ידו לקחת את המאכלת לשחוט את בנו, התערב מלאך ה' ומנע זאת.

וכן יוסף, שהושלך לבור על מנת שימות בו, זכה בחייו מחדש כאשר אנשים מדינים סוחרים משכוהו והעלוהו מן הבור ומכרוהו לעבד.

לאחר הסיפור על משה ועל לידתו מחדש אנו מוצאים את המוטיב הזה בספרי הנביאים בסיפור החייאת בן השונמית על ידי אלישע (מל"ב, ד), ובסיפור הצלתו של יואש מידי עתליה על ידי יהושבע אחותו (מל"ב י"א, א-ג).

בכל הסיפורים הללו מציינת 'הלידה מחדש' התחלת קיום של הנער ברמה אחרת מזו שהייתה לו בטרם 'נולד מחדש': **ייעוד חדש מיתוסף לקיומו.**

אופיו ותכליתו של הקיום הזה קשורים תמיד באופי הסכנה שהיה נתון בה ובאופי ההצלה שניצל ממנה, שהם רומזים תמיד אל השוני הזה של הקיום בעתיד. כדי להגיע אל אותה רמה אחרת של קיום, אל אותו ייעוד חדש, היה על הנער להגיע עד שערי מוות, ואחר כך לזכות בנס ההצלה.

נס ההצלה כשלעצמו, והנסיבות המיוחדות שבהן הופיע אותו נס, נועדו לחולל תמורה באישיותו של הנער הניצל, ולהבהיר לו עצמו ולכל הסובבים אותו, כי מכאן ואילך מתחיל בחייו פרק חדש ושונה ממה שקדם, ובו יתממש ייעודו.

מיוחדת במינה 'הלידה מחדש' של משה: כאן המטפורה היא הקרובה ביותר אל שדה המשמעות המקורי:

משה יוצא מחדש אל אור העולם מתוך תיבה אטומה שהייתה שטה על פני המים, ובצאתו לאור העולם, כשחייו ניתנו בשנית, הוא זוכה באם חדשה. מאוחר יותר היא תאמץ אותו כבנה, תעניק לו את שמו ותעצב את חינוכו ואת סביבתו מילדותו הרכה ועד לגיל הבחרות.

'לידתו מחדש' של משה - לצורך תפקידו בעתיד

מדוע היה משה - מושיען של ישראל לעתיד - צריך 'להיוולד מחדש' בנסיבות המיוחדות שעליהן מסופר במקומו?

מדוע היה עליו לעבור מאמו הביולוגית הישראלית - בת לוי - אל אם מאמצת מצרית שתגדל אותו משחר ילדותו - מאחר שנגמל - ועד לבגרותו?

ומדוע האם המאמצת הזאת הייתה צריכה להיות דווקא בת פרעה?

רבי אברהם אבן עזרא בביאורו הארוך (פס' ג) ענה על שאלות אלו תשובה מעמיקה ומפורטת, שניסוחה (בראש דבריו) מעיד על התרגשות דתית שאחזה בפרשן כשבא לגלות את רזי ההשגחה המתגלים בסיפור המופלא הזה:

17. רבי אברהם אבן עזרא בביאורו הארוך על פס' ג'

ומחשבות השם עמקו, ומי יוכל לעמוד בסודו, ולו לבד נתכנו עלילות. אולי סבב השם זה, שיגדל משה בבית המלכות, להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד

ראב"ע רואה בהמשך פרקנו את הראיה לאישיות המוסרית של משה, שנתעצבה בבית בת פרעה:

19. המשך רבי אברהם אבן עזרא

"הלא תראה, שהרג המצרי בעבור שהוא עשה חמס, והושיע בנות מדין מהרועים בעבור שהיו עושים חמס".

אמנם התנאי כדי לעשות פעולות אלו הוא "שנפשו לא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים", אך תנאי זה אינו מספיק.

גם מי שגדל כבן חורין אינו מתקומם בהכרח כנגד כל עוול מוסרי, אלא אם כן הוא בעל אישיות מוסרית מובהקת. **כזה היה משה, שגדל בבית אם מאמצת כזאת.**

ג. לבסוף מעיר ראב"ע שלא רק צרכי חינוכו של משה חייבו את גדילתו כבן חורין בבית המלכות, אלא גם צורך חברתי פוליטי עתידי הקשור בבני ישראל חייב זאת:

כדי להתקבל על אחיו כמנהיג שמכובד בעיניהם, היה על משה לבוא אליהם מבחוץ!

גם כאן צריך להוסיף, שהרקע המלכותי המצרי שעמו בא משה אל אחיו, ודאי הגביר את חשיבותו בעיניהם, ואת הזדהותם עם מי שבחר לשוב אל אחיו הנענים, כדי לגאול אותם משעבודם. (אם כי הוא יכול לעורר גם סוג תגובה הפוך).

עם השלמת תהליך 'הלידה מחדש' של משה, כאשר הוא נכנס לביתה של בת פרעה וקיבל ממנה את שמו החדש 'משה' - הובהר לו עצמו, הובהר גם להוריו, ולנו קוראי הסיפור, כי תמורה גדולה חלה בחייו, וייעוד גדול נתווסף לקיומו, ייעוד שלמענו עליו לגדול בסביבה חדשה ומפתיעה זו - בבית פרעה.

מי שנמשה מן המים בחד א-לוהים ובטוב לבה של אישה מצרייה יראת א-לוהים, עתיד להקדיש את חייו כדי למשות את בני עמו ממימי מצרים - מים הצרות שבו הם שקועים, ומים סוף שבו יעברו הגאולים.

ולנהל עמו משא ומתן בדרכים המקובלות ובגינונים שאותם למד עוד בנערותו בחצר פרעה עצמו.

ב. אלא שגדילתו של משה בבית המלוכה המצרי צופנת בחובה סכנה מכיוון הפוך:

סכנת ההזדהות עם המשעבד ועם סדרי החברה הקיימים במצרים, מתוך תחושת שייכות של משה לאצולה המצרית ולמשפחת המלוכה שבתוכה גדל. סכנה זו נראית חמורה עוד יותר וסבירה לא פחות מקודמתה.

אמנם נראה מן הסיפור שבת פרעה לא ניסתה לטשטש את מוצאו של משה, שהוא "מילדי העברים", ועל כן הסכימה לתת אותו ל"מינקת מן העבריות".

מן העובדה שמשה, כשגדל, "יצא אל אחיו", משמע שהוא מכיר את מוצאו מבני ישראל.

אולם הסכנה היא ש**משה עצמו, שגדל בבית המלוכה המצרי, יחפוץ להתכחש למוצאו.**

כאן יש צורך לשים לב לשאלה מי היא אותה האם שזכתה להיות אם שנייה למשה, ושמשה זכה 'להיוולד מחדש' אל ביתה ואל חינוכה.

זוהי בת פרעה, שבשעת מבחן מוסרי שעמדה בו בהיותה על היאור, הכריעה ופעלה כנגד גזרת אביה, וחמלה על תינוק 'מילדי העברים', שעל פי גזרת אביה היה אמור להיות מושלך אל תוך היאור. בהצילה את חיי התינוק העברי בנסיבות אלו, ובאמצע אותו לבן, מצהירה בת פרעה בלא אומר ודברים על התנגדותה הנחרצת למדיניות הגזרות והשעבוד של אביה כלפי בני ישראל.

לעיל הראנו מתוך סיפורנו ומתוך המשכו (מתוך כך שמשה יוצא אל אחיו – משמע הוא יודע שבני ישראל הם אחיו), כי בת פרעה לא ניסתה לטשטש את מוצאו של משה שהוא מבני ישראל.

גם דבר זה מוכיח שהיא לא פעלה ממניעים של תועלת עצמית בלבד, שכן לו אלו היו מניעיה היחידים, ודאי הייתה מנסה להשכיח ממשא את מוצאו.

את גידולו של משה בבית בת פרעה מלוות אפוא התודעה שהוא בן העם העברי, והמחאה על מצבו של העם הזה.

משה גדל אמנם בבית פרעה, אך שמו ונסיבות חייו שהביאוהו לגדול בבית זה, שלא הוסתרו ממנו מעולם על ידי אמו המאמצת, הזכירו לו ללא הרף את מוצאו, ובכך נתחדד אצלו השוני המהותי בינו - פליט אסופי מילדיו של עם נרדף - לבין סביבתו האצילית המצרית.

כך, באופן פרדוכסלי, דווקא גדילתו של משה במוקד הרשע - בבית פרעה, תביאנו ליכולת לשלול את השעבוד של עמו מיסודו, ולראות בו עוול המצריך תיקון.